

Vecihi Hürkuş (1895- 1969)

Vecihi Hürkuş Rumî 1311 (Miladi 1895-1896) yılında İstanbul'da (Dersaadet) doğmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda, 1915 yılının sonunda Irak Cephesi'nde yeni kurulmakta olan 6'ncı Ordu'ya hava desteği sağlayacak 2'nci Tayyare Bölüğü'nün Bağdat yakınlarındaki havaalanının hazırlanmasında yer hizmetlerinde küçük zabit (astsubay) rütbesiyle göreve başladı. Burada görevliyken, pilotun arkasında yer alarak katıldığı bir tecrübe uçuşunda uçağın düşmesi neticesinde yaralandı. Bu olaydan sonra İstanbul Ayastefanos'ta (Yeşilköy) bulunan Tayyare Mektebi'nde pilotluk eğitimi aldı. 1916 yılında uçuş eğitimini tamamladıktan sonra Kafkas Cephesi'nde 3'üncü Ordu emrindeki 7'nci Tayyare Bölüğü'nde astsubay pilot olarak göreve başladı. Cephede havadan keşif ve taarruz harekâtı yapan Vecihi Hürkuş Rus ordusundan ele geçirilen çift motorlu uçağı da uçurarak pilotluktaki kabiliyetini gösterdi. Eylül 1917'de bir Rus uçağıyla girdiği hava muharebesinde Rus pilotun muharebeyi keserek çatışma sahasından uzaklaşmasını sağladı. Ekim 1917'de yaptığı görev sırasında Rus uçağına göre elinde bulundurduğu yükseklik avantajını kullanmayarak hava muharebe taktiği hatası yapması neticesinde kendisi vurularak düştü, yaralı olarak rasıdıyla birlikte Rus ordusu tarafından esir alındı. 1918 yılının başında, esir olarak tutuklu bulunduğu Nargin Adası'ndan kaçmayı başararak İstanbul'un havaya karşı savunmasından sorumlu olan 9'uncu Tayyare Bölüğü'nde savaşın sonuna kadar görev yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile ordudaki görevinden terhis edildi.

Havacı birkaç arkadaşıyla birlikte Haziran 1920'de işgal altındaki İstanbul'dan uçak kaçırarak Anadolu'da mücadele veren Kuvâ-yı Millîye kuvvetlerine katılma girişimi, hazırlıkların tamamlanamamış olması ve uçaklara fazla yük alınması nedeniyle meydana gelen kazalardan dolayı başarısız oldu. Aynı ay içinde Anadolu'ya sevk edilen esirler arasına karışarak Anadolu'ya geçti ve Konya'daki tayyare istasyonuna katıldı. Kurtuluş Savaşı sırasında sivil pilot olarak uçarak ordunun hareketlerini destekleyen keşif ve taarruz görevleri yaptı. Kurtuluş Savaşı'nın yokluklar ve zor şartlarında mevcut uçakların veya düşman ordusundan ele geçirilen uçakların hem tamir ve bakımını gerçekleştirerek hem de onlarla uçuş yaparak zaferin kazanılmasına katkıda bulundu. Kurtuluş Savaşı'nda sivil tayyareci olarak yaptığı görevlerindeki yararlılıklarından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından birkaç kez takdirname ile ödüllendirildi ve kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verildi.

1923 yılında İzmir'de görevliyken Edirne'de terk edilen bir yolcu uçağının uçurularak İzmir'e getirilmesinde görev yaptı. Bu görevden sonra, Yunan Ordusu tarafından İzmir'de terk edilmiş uçak motoru ve pek çok uçak malzemelerini kullanarak "Vecihi K VI" adını verdiği uçak projesinin üretimine ve montajına başladı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin hava gücünün teşkilatı, eğitimi ve ihtiyacı olacak uçakları belirlemek üzere oluşturulan heyet içinde görev alarak Aralık 1924'ten itibaren 5 ay süre ile Avrupa'da inceleme gezisine katıldı. Türkiye'ye dönüşünde, ordu emrindeki görevine devam ederken Vecihi K VI uçağını tamamlayarak uçağın teknik incelenmesi ve uçuş izninin verilmesini beklemeye başladı. Prototip uçağın incelenmesi ve test uçuşları için donanım ve eğitimli insan bulunmadığından işlemler uzadı. Vecihi Hürkuş, 28 Ocak 1925 günü uçağını gizlice hazırlayarak, kimseden izin almadan ve meydan komutanlığına da haber vermeden uçuş yaptı. Emir komuta zincirinin ve uçuş disiplinin ihlali olan bu olaydan dolayı idari ceza aldı.

Ordudaki görevinden istifa ederek Şubat 1925'te Ankara'da kurulmuş olan Türk Tayyare Cemiyeti'ne (TTaC) katıldı. Cevad Abbas Gürer'in cemiyetin kuruluşu için yapılan ilk toplantısındaki konuşma metninde ve ilk nizamnamesinde de amacı Türkiye halkı arasında havacılığın askeri, ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan önemini tanıtmak ve ordu için satın alınan uçakların finansmanında halkın bağışları ile katkı yapmasını sağlamak olan Türk Tayyare Cemiyeti'nin

çeşitli faaliyetlerinde görevler yaptı. Cemiyetin halkın bağışlarından toplanan para ile finansmanını sağladığı ilk uçaklardan biri olan, cemiyet tarafından satın alınmasında Ceyhan halkının bağışları kullanıldığı için “Ceyhan” ismi verilen uçağın uçurulmasında görev yaptı. Avrupa’da havacılık alanındaki çalışmaları incelemek üzere 1925 yılında oluşturulan heyette görev yaptı. Cemiyetin amacından uzak faaliyetlere girmesi üzerine yapılan kongrede idare heyetinin değişmesinden sonra verilen görevi kabul etmeyerek, Kayseri’de yeni kurulmuş olan Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi’nden (TvMTAŞ) gelen iş teklifini kabul ederek cemiyetten istifa etti. TvMTAŞ’ın hükümet kararı ile kapanmasından sonra tekrar TTAç’de göreve başladı.

1930 yılında yıllık izninin süresini uzatarak 3 ayda “Vecihi XIV” adını verdiği uçak projesinin üretimini tamamladı. Kadıköy’de kiraladığı bir atölyede zanaatkârlar ve bir makinistten oluşan ekibiyle birlikte ürettiği uçağı için gerekli olan motor, kaplama bezi ve verniği, çelik civata gibi özel teknik malzemeleri yurtdışından getirtmek zorunda kaldı. Uçağın ilk deneme uçuşlarını İstanbul’da yaptıktan sonra gerekli sertifikayı ve uçuş iznini almak için uçarak Ankara’ya geldi. Uçağın aerodinamik özelliklerini yurtiçinde denetleyebilecek donanım olmadığı için uçuş izni belgesinin verilemeyeceği, yurtdışında yapılacak denetimle temin edilecek uçuş izninin kabul edileceği bildirildi. Ordu için Çekoslovakya’dan uçak satın alınmış olması sebebiyle mevcut olan iyi ilişkilerden faydalanarak, gerekli izinleri Şubat 1931’de alarak uçağını trenle Çekoslovakya’ya nakletti. Uçağının Çekçe diline çevrilen statik hesaplarının incelenmesi ve içerisinde akrobasi uçuş hareketleri bulunmayan resmi uçuş testlerinden sonra Çekoslovakya Bayındırlık Bakanlığı tarafından uçağına “turizm uçağı” sertifikası ile uçuş izni verildi. Uçağına Avrupa üzerinde uçurarak Mayıs 1931’de Türkiye’ye getirdi.

Vecihi XIV uçağı ile TTAç adına havacılığı tanıtan yurtiçi hava gezileri gerçekleştirdi ve çeşitli konferanslar verdi. Türkiye Eski Havacılar Kulübü’nün kuruluşunda ve faaliyetlerinde yer aldı. 1932 yılında TTAç’den bir kez daha ayrılan Vecihi Hürkuş, İstanbul’da “Vecihi Sivil Tayyare Mektebi” adı ile kendi havacılık okulunu açtı. Uçak tasarım ve üretim faaliyetlerine “Vecihi Fiham Hava ve Deniz Fenni” adını verdiği atölyesinde devam etti. Atölyesinde, Türkiye ve dünya pazarlarındaki durumu dikkate almadan, neler yapabilmek gücünde olduğunu ispat amacıyla kendi zevkini tatmin etmek üzere uçaklar ve deniz aracı üretti. Türkiye’nin ilk sivil havacılık sanayi girişimcisi olan Nuri Demirağ’ın atölyesini ziyareti sırasında bağışladığı para desteği ile “Vecihi XVI” adını verdiği 2 kişilik uçuş ekibinin yanında 2 yolcu taşıyabilen kapalı kabinli hafif yolcu uçağı projesini üretti; uçağına “Nuri Bey” ismini verdi.

Atölyesinde ürettiği uçaklar:

Vecihi XIV turizm uçağı

Vecihi XV antrenman uçağı

Vecihi XVI hafif yolcu uçağı

Vecihi X SK uçak motorlu deniz botu (su kızağı)

Havacılık okulunda bazı kazalar meydana geldi; Vecihi Hürkuş’un uçuş emniyetini ihlal eden uçuşları sırasında meydana gelen kaza neticesinde Vecihi XIV uçağı tamamen parçalandı, kendisi kazadan hafif yaralı olarak kurtuldu. Okulunun uçuş eğitimine denklik verdiremediği için öğrencileri pilot diploması alamadı.

Türk Tayyare Cemiyeti’nin Türk Hava Kurumu (THK) adını almasından sonra kurumda yeniden çalışmaya başladı. 1937 yılında THK tarafından Almanya’ya mühendislik eğitimine gönderildi, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın

başlamadan önce Türkiye'ye döndü. Yarım kalan eğitiminden sonra Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) tarafından tayyare ihtisas ruhsatı verildi. 1942 yılında, 1915 yılından 1925 yılına kadar havacılık yaşantısını kendi duygu ve düşünceleri ile anlatan ""Havalarda" anı kitabını yayınladı. Demokrat Parti'ye üye oldu, uçaklarıyla partinin propagandasını yaptı. THK'dan istifa eden Vecihi Hürkuş 1947 yılında "Kanatlılar Birliği" adındaki havacılık kulübünü kurdu. 1948 yılında çıkarmaya başladığı "Kanatlılar" adındaki aylık havacılık dergisi 12 sayı yayımlandı. 1951 yılında havadan zirai ilaçlama yapmak amacıyla ortaklarıyla birlikte "Türk Kanadı" adıyla şirket kurdu; çıkan anlaşmazlık nedeniyle ortaklıktan ayrıldı. 1952 yılında yurtdışından satın aldığı uçakla, uçağının kanatlarına taktığı flamalar üzerine çeşitli kuruluşların ve ürünlerin adlarını yazarak reklam uçuşları yaptı. 1954 yılında "Hürkuş Havayolları" adındaki şirketi kurdu. Devlet Hava Yolları İşletme Genel Müdürlüğü tarafından uçuştan çıkarılan bir miktar uçağı banka kredisi ile satın alarak ticari havacılık girişiminde bulundu; çeşitli idari ve teknik sorunlar yaşadı. Maden Tetkik ve Arama (MTA) Enstitüsü için havadan radyoaktif madenlerin aranması amacıyla uçuşlar yaptı. Havacılık yaşantısıyla ilgili anılarının devamını yazarken beyin kanamasından komaya girdi. 16 Temmuz 1969 tarihinde hayatını kaybetti.

İbrahim Bülent YILMAZER

KAYNAKÇA

Birinci Dünya Harbi, IXncu Cilt, Türk Hava Harekâtı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1969.

DEMİRER, Mehmet Arif, **Atatürk'ün Tayyarelerinin Tarihçesi 1926-1955**, Sonçağ Matbaacılık, Ankara 2017.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşiv Belgeleri.

GÖRGÜLÜ, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.

GÜRER, Turgut, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer**, Yapım C, İstanbul 2006.

HÜRKUŞ, Vecihi **Bir Tayyarecinin Anıları**, Yay. Haz. Gönül Hürkuş Şarman, Sevim Hürkuş Maxon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

HÜRKUŞ, Vecihi, **Havalarda**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1942.

Kanatlılar, 1948.

KEYÜSK, Mazlum, **Türk Havacılık Tarihi 1914-1916**, Hava Basımevi, Eskişehir 1951.

KEYÜSK, Mazlum, **Türk Havacılık Tarihi 1917-1918**, Hava Basımevi, Eskişehir 1951.

KEYÜSK, Mazlum, **Türk Havacılık Tarihi 1918-1923**, Hava Basımevi, Eskişehir 1953.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri.

Tayyare, 1924-1926.

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 1925.

Vecihi XIV Tip Uçak Statik Hesap Dosyası.

Ekler

Bülent Yılmaz arşivi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Rus Ordusu'ndan ele geçirilen çift motorlu uçak önünde pilot astsubay Vecihi Efendi ve diğer askerî personel.

Bülent Yılmaz arşivi.

Kurtuluş Savaşı'nda hezimete uğrayan Yunan Ordusu'nun terk ettiği uçak malzemelerini kullanarak projelendirdiği Vecihi K VI uçağı.

Bülent Yılmaz arşivi.

Çekoslovakya Bayındırlık Bakanlığı tarafından "turizm" uçağı sertifikası verilen Vecihi XIV uçağının Avrupa üzerinden uçarak Edirne'ye inişi.

Vecihi Sivil Tayyare Mektebi'nde uçuş disiplini ihlali neticesinde meydana gelen kazada parçalanan Vecihi XIV uçağı.

Maden Tetkik ve Arama (MTA) Enstitüsü için havadan radyoaktif madenlerin aranması amacıyla uçuşlar yaptığı TC-ERK uçağı önünde Vecihi Hürkuş ve MTA personeli.

02/06/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vecihi-hurkus-1895-1969/?pdf=3278> adresinden erişilmiştir